

DOROTA SZUMILAS¹

POTRZEBA OPRACOWANIA POLSKIEGO TEZAUROSA TEOLOGII MORALNEJ I ETYKI

W dobie powszechnego stosowania systemów komputerowych służących do gromadzenia i systematyzowania informacji, języki informacyjno-wyszukiwawcze (dalej JIW) wykorzystywane do tematowania dokumentów opisanych w bazach danych bibliograficznych czy katalogach, spełniają swoją rolę metainformacyjną.

Problem wyboru JIW i zastosowania go w określonej bazie danych nie jest łatwy, gdyż nie ma JIW ani „dobrych”, ani „złych”. „Dobra” lub „zła” może być jedynie decyzja o wyborze odpowiedniego JIW w danych „warunkach dokumentacyjnych”. Trudność polega również na tym, że trzeba wziąć pod uwagę czaso- i pracochłonność jego tworzenia oraz możliwości aktualizacji².

Taki problem wyboru JIW o słownictwie kontrolowanym pojawił się kilka lat temu odnośnie opracowania rzeczowego dokumentów opisanych w „Bibliografii z zakresu teologii moralnej i etyki”³.

¹ Teolog i bibliotekoznawca, poetka. Praca w: Bibliotece UKSW (dawniej ATK), Bibliotece Narodowej, Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie oraz obecnie ponownie w Bibliotece Narodowej.

² Por. Woźniak, Jadwiga (1998). Cechy dobrego języka informacyjno-wyszukiwawczego. *Zagadnienia Informacji Naukowej* nr 2, s. 3-17.

³ Warzeszak, Stanisław oprac. *Bibliografia z zakresu teologii moralnej i etyki*. [online]. Tryb dostępu: <http://www.biblioteka.uksw.edu.pl/splendor/btm.htm> [1965 – 1998] [odczyt: 30.05.2005]. Opis bazy: Baza bibliograficzna z teologii moralnej i etyki wyczerpuje literaturę w języku polskim i polskich autorów piszących w językach obcych za lata: 1965-1998 z uzupełnieniami - od XV do XXI wieku. Aktualnie zawiera ok. 30 tysięcy opisów bibliograficznych.

Funkcjonujący obecnie w bazie bibliograficznej język słów kluczowych o słownictwie niekontrolowanym nie spełnia bowiem warunków relewantności.

Kilka lat temu została przeze mnie podjęta próba stworzenia „Polskiego tezaurusa teologii moralnej i etyki” w ramach seminarium naukowego pod kierunkiem ks. dra Stanisława Warzeszaka na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie⁴. Tezaurus obejmował część alfabetyczno-hierarchiczną, ale opracowywany był również z myślą o jego późniejszym poszerzeniu i uzupełnieniu o część systematyczną.

Warto zaznaczyć, że dotychczas opracowany tezaurus powstał wcześniej i niezależnie od *Słownika słów kluczowych* opracowanego przez ks. Piotra Klimka⁵.

„Bibliografia z zakresu teologii moralnej i etyki” jest obszerną bazą danych bibliograficznych, by nie powiedzieć, że prawie kompletną. I tak jak większość współczesnych bibliografii, funkcjonuje w postaci komputerowej bazy danych a odpowiednie oprogramowanie umożliwia korzystanie z jej zasobu drogą internetową. Została utworzona w programie MAK, posadowiona na serwerze Biblioteki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego i udostępniona w sieci internet.

W systemach zautomatyzowanych dane (także dane bibliograficzne) przechowywane są w postaci plików. Plik jest zbiorem zorganizowanym jednorodnych danych, którego podstawowym elementem jest rekord. Rekord stanowi zespół danych stanowiących logiczną całość. Rekord bibliograficzny jest podstawowym elementem w bibliograficznej bazie danych. Zawiera opis bibliograficzny

⁴Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, Sekcja Św. Jana Chrzciciela, Cykl B – studia zaoczne. Praca magisterska pt.: *Próba opracowania polskiego tezaurusa teologii moralnej i etyki*, obroniona w 2001.

Cennych wskazówek metodologicznych odnośnie pracy nad tezaurem udzieliła prof. Jadwiga Woźniak-Kasperek.

⁵Por. Klimek, Piotr oprac. (2001). *Słownik słów kluczowych z teologii*. Wydanie studyjne. Warszawa: Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES.

i wszystkie hasła umożliwiające wyszukiwanie tego opisu, w tym charakterystykę rzeczową dokumentów w JIW⁶.

Zaletą tak gromadzonych i udostępnianych danych oraz sposobu ich zapisu w rekordzie jest to, że umożliwiają identyfikację poszczególnych haseł (łącznie z określeniem ich typu). Dlatego poszczególne hasła zapisane w rekordzie są umieszczane w odpowiednich indeksach, czyli uporządkowanych zbiorach haseł określonego typu (np. autorski, tytułów, haseł przedmiotowych / słów kluczowych). Hasła, które zostały umieszczone w indeksach są powiązane z rekordami bibliograficznymi, z których zostały pobrane. W taki sposób indeksy stanowią narzędzie do wyszukiwania zarówno w katalogu zautomatyzowanym jak i bibliograficznej bazie danych⁷.

W systemach informacyjno-wyszukiwawczych (dalej SIW) wiedza o dziedzinie jest tym obszarem, do którego należą problemy wyszukiwawcze i związane z nimi potrzeby informacyjne użytkowników systemu. Przyjmuje się często, że jest to „odwzorowany w SIW wycinek wiedzy o rzeczywistości, stanowiący konceptualizację określonego fragmentu świata, na którą składają się stwierdzone fakty i reguły dotyczące jego elementów oraz zachodzących między nimi relacji. Wiedzę o dziedzinie odwzorowaną w systemach dokumentacyjnych stanowi suma treści zarejestrowanych w nich dokumentów”⁸.

Omawiana baza bibliograficzna jest jedyną polską bazą, która rejestruje w sposób wyczerpujący literaturę w języku polskim i polskich autorów piszących w językach obcych z dziedziny etyki i teologii moralnej. Obejmuje 30.164 rekordów, w których każdy zawiera opis bibliograficzny: książki (czyli druku zwartego) lub artykułu z czasopisma (czyli art. z druku ciągłego), artykułu z dzieła zbiorowego bądź recenzji, polemiki, czy dysertacji⁹.

⁶Paluszkiwicz, Anna (1997). *Struktura danych bibliograficznych w zintegrowanych systemach bibliotecznych*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 9.

Autorka tej publikacji omawia katalog zautomatyzowany. W postaci zautomatyzowanej funkcjonują również bibliografie, a jedna z nich jest omawiana w niniejszym artykule.

⁷Ibidem, s. 13.

⁸Bojar, Bożenna oprac. (2002). *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 293.

⁹Stan na maj 2005.

Największą część omawianej bazy bibliograficznej stanowią rekordy zawierające opisy artykułów z zakresu etyki i teologii moralnej oraz nauk pokrewnych. Przeważa literatura przedmiotu z XX w., uzupełniana retrospektywnie o opisy publikacji wydawanych od XVI w., a także – o literaturę wychodzącą w wieku XXI.

W „Bibliografii z zakresu teologii moralnej i etyki” zastosowany został język słów kluczowych o słownictwie niekontrolowanym, w którym – słowa kluczowe – rozumiane są jako jednostki leksykalne języka słów kluczowych. Słownikiem tego JIW jest indeks alfabetyczny (słów kluczowych), wybierany automatycznie, określony jako *Indeks zagadnień*.

Warto zaznaczyć (celem wyjaśnienia i rozróżnienia), że *słowo kluczowe* może oznaczać także każde wyrażenie (wyraz) wybrane z tytułu lub całego opisu dokumentu lub dowolne słowo zapytania informacyjnego¹⁰.

Dotychczasowa praca nad tezaurem w ramach seminarium magisterskiego pozwoliła stwierdzić, że tezaurus może również spełnić swoją rolę „terminologiczno-systematyczno-treściową” dla polskiej teologii moralnej i etyki¹¹. Tezaurus bowiem jako słownik języka deskryptorowego, jest z jednej strony integralnym elementem systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Z drugiej – posiada liczne zalety oraz pełni wiele funkcji. Do jego głównych zadań i jednocześnie zalet należy to, że: wyczerpująco prezentuje, porząd-

¹⁰Sadowska, Jadwiga; Turowska, Teresa (1990). *Języki informacyjno-wyszukiwawcze : katalogi rzeczowe*. Warszawa: Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, s. 77.

¹¹Teologia moralna jako dyscyplina teologiczna, korzysta ze słownictwa wypracowanego przez etykę chrześcijańską i etykę filozoficzną a zarazem je weryfikuje w świetle Objawienia. Bez terminologii filozoficznej, a w szczególności etycznej, teologia moralna nie mogłaby dokonać pełnej refleksji etycznej według kryteriów racjonalności. Z drugiej strony – jako nauka bliższa człowiekowi i jego życiu, obejmująca także działania o charakterze nadprzyrodzonym (w przeciwieństwie do etyki, która obejmuje dziedzinę działania naturalnego) - teologia moralna musi odnieść się do konkretnych zjawisk i sytuacji, konfrontując je z Pismem św. i Tradycją, czyli autorytetem Boga i Kościoła, a więc kierować się światłem wiary i uwzględniać cel ostateczny. Dlatego też terminologia teologiczno-moralna jest tak bogata. Język teologii moralnej będzie zawsze zmierzał do komunikacji i koherencji z językiem opisującym nowe zjawiska kulturowe, naukowe i społeczne. Obowiązek komunikacji i koherencji jest wyzwaniem również dla polskiej myśli etycznej w zakresie terminologii.

kuje i utrwała stan wiedzy z wybranej dziedziny (/ dziedzin) wiedzy czy dyscypliny naukowej (/ dyscyplin naukowych), porządkuje system terminologiczny jako zbiór leksykalny za pomocą systemu pojęciowego. Poza tym tezaurus prognozuje nowe kierunki w rozwoju danej dziedziny / dyscypliny i pozwala na obiektywną ocenę merytoryczną powstających tekstów naukowych¹².

Wybór języka deskryptorowego był podyktowany kilkoma względami:

- mniej skomplikowaną gramatyką w stosunku do np. języka haseł przedmiotowych
 - * co daje możliwość szybszej kontroli stosowania przy mniejszym nakładzie pracy i czasu (choć należy pamiętać, że samo utworzenie słownika każdego rodzaju JIW jest czaso- i pracochłonne);
- faktem, że dominującą funkcją języka deskryptorowego (w stosunku do języka haseł przedmiotowych) jest funkcja wyszukiwawcza
 - * baza bibliograficzna nie wymaga bowiem od zastosowanego JIW bycia narzędziem organizującym dany zbiór, nie jest bowiem katalogiem¹³;
- możliwością konsekwentnego opracowania charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów a także uporządkowania terminologii¹⁴;
- faktem, że „Polski tezaurus teologii moralnej i etyki” może w przyszłości wejść w skład pełnego polskiego tezaury terminologicznego, którego utworzenie ma duże szanse realizacji pod patronatem FIDES¹⁵u.

Tezaury dziedzinowe mogą także stanowić bogate źródło leksykograficzne dla słowników języków haseł przedmiotowych.

¹² Por. Lukszyn, Jurij red. nauk.; Gilewski, Wojciech et. al. oprac. (1998). *Tezaurus terminologii translatorskiej*. Wyd. 2. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, s. 6.

¹³ Por. Chmielewska-Gorczyca, Ewa (2000). Przed wyborem języka informacyjno-wyszukiwawczego. *Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny* nr 1, s. 34.

¹⁴ Babik, Wiesław (1996). *Generowanie języków informacyjno-wyszukiwawczych ze słowników terminologicznych*. Kraków: Wydaw. UJ, s. 123.

W niniejszym artykule nie został szerzej przedstawiony problem struktury semantycznej JIW w kontekście teologii moralnej i etyki, co będzie przedmiotem dalszych badań.

Publikacje Autorki na podobny temat:

1. Szumilas, Dorota (2001). O genezie polskiej terminologii teologiczno-moralnej i etycznej. *Semiosis Lexicographica* [nr] 7, s. 17-29.
2. Szumilas, Dorota (2002). Geneza polskiej terminologii teologiczno-moralnej i etycznej. *Prz. Kalwar.* [nr] 7, s. 295-307.